

Water bepaalt de toekomst

Verkiezingsprogramma

Water Natuurlijk waterschap Vallei en Veluwe
2023 - 2027

Water bepaalt de toekomst

Terwijl de commissie dit verkiezingsprogramma schreef, stond het water in de Rijn extreem laag door een hitte- en droogtegolf in Europa, protesteert een deel van de boeren tegen de stikstofplannen van het kabinet, geeft het IPCC verontrustende signalen af over de klimaatverandering en kijken we terug op het extreme hoge water in de Maas en in Duitsland in de zomer van 2021. Allemaal zaken die het gevolg zijn van een niet duurzame omgang met de aarde: met bodem en water, met biodiversiteit en met het klimaat.

Water Natuurlijk vindt dat het waterschap bij uitstek de organisatie is die een regierol heeft om samen met partners proactief deze tendensen te keren. Mede door de inzet van Water Natuurlijk in de afgelopen jaren doet het waterschap Vallei en Veluwe al veel op dit vlak. Wij zijn blij met de ingezette koers en willen de acties, gezien de urgentie, versnellen. Zodat we als goede ouder een betere wereld achterlaten voor onze kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen.

Klimaat is bij uitstek de expertise van de waterschappen. Het waterschap mag van ons een 'klimatschap' worden en samen met zijn partners de regie nemen in het aanpassen aan klimaatverandering, het verbeteren van de bodem, het water en de biodiversiteit. Dat willen wij bereiken door:

- Water en bodem als sturend principe te hanteren en dit actief te benadrukken bij onze partners. Het betekent bijvoorbeeld dat we ons landgebruik aanpassen aan het natuurlijke bodem- en watersysteem, zowel bij de woningbouwopgave als in het landelijk gebied;
- Hittestress tegen te gaan door te investeren in meer groen en blauw in de stad en in ontstening van tuinen en pleinen;
- De bodem van landbouw- en natuurgebieden als een spons te laten werken en de biodiversiteit te herstellen;
- De biodiversiteit in de sloten en op het land te herstellen door goede waterkwaliteit en het goede grondwaterpeil.

Op het vlak van circulariteit en energietransitie vindt Water Natuurlijk dat het waterschap een voorbeeldfunctie moet gaan vervullen. We willen dat het waterschap zo snel mogelijk alle nutriënten uit menselijke mest terug gaat winnen voor gebruik in de landbouw en dat grond die vrijkomt bij dijkverbeteringen hoogwaardig wordt benut. Bovendien willen we dat het waterschap in 2030 klimaatneutraal is, dus dat alle energie komt uit hernieuwbare bronnen zoals oppervlaktewater, afvalwater, zon, wind en waterstof én dat het waterschap zelf netto geen broeikasgassen uitstoot, en indien toch nodig compenseert. We willen dat het waterschap vanaf 2025 energie gaat leveren aan huishoudens en bedrijven.

Wij vinden het hoogstnoodzakelijk dat actief verder wordt gewerkt aan het verbeteren van de waterkwaliteit. Wij leggen ons niet neer bij de uitspraak van minister Harbers (Infrastructuur en Waterstaat), die in de lente van 2022 heeft laten weten dat de doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW) in 2027 niet overal in Nederland haalbaar zijn. Het moet mogelijk zijn om zonder nadenken in iedere sloot, plas of beek te springen. Sterker nog, wij gaan voor drinkbaar water in de rivieren! De kosten voor het verbeteren van de waterkwaliteit liggen wat ons betreft bij de vervuiler, dus grotendeels bij de landbouw en de industrie.

Onze doelen kunnen alleen worden bereikt door samen te werken, door goed naar de geschiedenis te kijken, door nieuwe ontwikkelingen te omarmen en door nu te investeren voor de toekomst.

Laten we daarnaast niet vergeten om van het water te genieten. Nederland is gebouwd op en rond water, wij Nederlanders leven met water. Laten we ons daarvan bewust zijn en laten we samen zorgen dat ook onze kleinkinderen er ook nog volop van kunnen genieten.

Namens de leden van Water Natuurlijk Vallei en Veluwe

Astrid Meier

(lijsttrekker en fractievoorzitter

Water Natuurlijk waterschap Vallei en Veluwe

1. Klimaat en onze toekomst

Nederland is in een delta gebouwd: op en rond water. De constatering van het IPCC dat een klimaatverandering niet meer is af te wenden, geeft Nederland en het waterschap daarom serieuze uitdagingen.

Aan de ene kant staat de grondwatervoorraad onder de Veluwe onder druk en ondervinden we steden steeds meer hittestress, aan de andere kant zullen de lage gebieden vaker met wateroverlast te maken krijgen en zullen de rivieren vaker extreem hoge en extreem lage peilen bereiken.

Water Natuurlijk wil dat het waterschap de regie neemt in deze uitdagingen en een klimaatschap wordt.

1A. Tegengaan van wateroverlast en van gevolgen van droogte

Het beter omgaan met perioden met te veel en te weinig water kan volgens Water Natuurlijk via een en dezelfde aanpak: het herstellen van de sponswerking van de bodem in landbouwgebieden en in natuurgebieden en tegelijkertijd het creëren van ruimte voor overvloedig water. In perioden met veel neerslag wordt dan water vastgehouden, wat gebruikt kan worden in tijden van droogte, en ook leidt tot het herstellen van natuurlijke grondwaterstanden.

We zoeken naar ruimte voor water in de beekdalen en andere waterlopen. Dit doen we om overlast te voorkomen bij zware buien, maar ook om de basisafvoer te kunnen minimaliseren en daarmee verdroging tegen te gaan.

Het herstellen van de sponswerking en het vasthouden van water bovenstrooms vermindert de overlast in de steden die vaak benedenstrooms zijn gelegen. Water Natuurlijk is vóór deze stroomgebied-benadering, met aanpak bij de bron. Dit herstellen van de sponswerking en het vasthouden van water, zal vaak hand in hand gaan met het verbeteren van de biodiversiteit en de waterkwaliteit.

Watergebruik verminderen

Het beeld van Nederland waterland is altijd alsof er een overvloed aan water is. Door de droogteperiodes van de afgelopen jaren, weten we dat er ook een tekort aan water kunnen hebben. Water Natuurlijk wil dat het waterschap de onttrekkingen zo gaat monitoren dat we een goed beeld daarvan krijgen en daarop regelgeving kunnen ontwikkelen. Daarnaast wil Water Natuurlijk dat iedereen efficiënter met water omgaat. We willen inwoners stimuleren de hemelwaterafvoer van de riolering af te koppelen en regenwater op te vangen, hun tuin daarmee te sproeien en in huis waar mogelijk ook regenwater te gebruiken in plaats van drinkwater. We willen dat de industrie en de landbouw serieus werk maken van vermindering van grondwateronttrekkingen. Daarom willen we dat het waterschap een heldere inventarisatie maakt van deze onttrekkingen en vervolgens samen met de provincies de regels rondom grondwateronttrekkingen aanscherpt.

Wat gaan we doen voor klimaat en onze toekomst

- Water Natuurlijk wil samen met de provincies op korte termijn net als voor oppervlaktewater een Verdringingsreeks voor grondwater opstellen: dat wil zeggen dat we samen met de betrokken sectoren bepalen wie er bij droogte als eerste geen grondwater meer mag oppompen, en wie daarna, etc. Op basis van zo'n Verdringingsreeks kan dan ook bij grote gebruikers zoals Parengo besloten worden dat zij tijdelijk geen grondwater aan de bodem mogen onttrekken,
- Doorgaan met de subsidiemaatregel voor boeren om maatregelen te nemen die water vasthouden,
- Verplichten een debietmeter te plaatsen en bij te houden hoeveel water wordt onttrokken als een meldings- of vergunningplicht bestaat,
- Onttrekkingen van grondwater die niet vergunningplichtig zijn, moeten worden gemeld en kennen een maximale onttrekking per jaar, waarbij de eis wordt gesteld dat er een debietmeter wordt geplaatst en dat wordt bijgehouden hoeveel er wordt onttrokken.,
- Wateronttrekking alleen mogelijk maken als de ondernemer of organisatie op een ander moment in het jaar evenveel infiltreert of vasthoudt,
- Uitvoeren van het adaptief beleidskader klimaatadaptatie (Kactus): stap voor stap structurele maatregelen nemen tegen verdroging, zoals peilverhoging, afvoerverkleining door minder maaien en minder schonen van sloten, opvangen en in de bodem laten zakken van water.
- Maken van een langjarig plan voor het in balans brengen van de onttrekkingen op de Veluwe en voor het actief stimuleren van natuurorganisaties om de Veluwe te verloopbomen of te ontbomen.

1B. Prettig wonen in dorp en stad

Hitte en wateroverlast hebben in steden en dorpen een andere en grotere impact dan in het buitengebied. Versteende gebieden warmen meer op en de warmte blijft er langer hangen. Daarbij komt bij hevige regenbuien in deze versteende gebieden meer wateroverlast voor omdat het water niet de bodem in kan. Water Natuurlijk wil dat in 2035 bestaande wijken volledig duurzaam en klimaatadaptief zijn en dat inwoners bij de aanpak ervan goed betrokken worden.

Water en bodem sturend

Voor Water Natuurlijk betekent water en bodem als sturend principe dat nieuwe wijken door de initiatiefnemers direct duurzaam en klimaatadaptief worden aangelegd. Daarom is het waterschap nu al vanaf het eerste begin betrokken bij de woningbouwopgave. Wij vinden dat dat zo moet blijven: alleen dan worden water en bodem vanaf de locatiebepaling en vanaf de tekentafel meegenomen bij deze opgave.

We willen bij het klimaatadaptief maken van bestaande wijken de wijken die in de Klimaat-atlas als meest urgent benoemd worden wat betreft grond- of oppervlaktewateroverlast, het eerste aanpakken. Dit zijn vaak de jaren '70- en '80- wijken.

Daarnaast wil Water Natuurlijk de subsidie op dit vlak voortzetten en de communicatie erover intensiveren.

Veel goede maatregelen

Er bestaan vele beproefde maatregelen waarmee een te veel regenwater kan worden opgevangen en worden vasthouden voor tijden van droogte waarmee hittestress wordt beperkt. Ook worden zo wijken aantrekkelijker en leefbaarder gemaakt:

- Water Natuurlijk wil meer ruimte voor water en groen creëren,
- Water infiltreren,
- Zorgen voor het Aanleggen van gescheiden riolering,
- Ontsteden van tuinen,
- Opvangen van water op groene daken,
- Realiseren van groene en waterrijke gevels,
- Ondersteunen van maatregelen die zorgen voor gezond water in grachten en singels.

We willen dat het waterschap klimaatadaptatiecoaches inzet om huishoudens over deze maatregelen te adviseren. Daarnaast willen we dat het verplicht wordt om bij renovatie en nieuwbouw altijd een aantal van deze maatregelen uit te voeren. Water Natuurlijk wil dat het afkoppelen van de hemelwaterafvoer en het opvangen van regenwater het nieuwe normaal wordt bij renovatie en bij nieuwbouw.

Landelijke initiatieven zoals 'Groen in de buurt' en 'Operatie Steenbreek' en lokale projecten als 'De Schammer' en 'Modderbeek' zijn volgens Water Natuurlijk voorbeelden die we graag in ons gebied zien.

Voor huishoudens die een groene tuin hebben streven wij naar een verlaging van de waterschapslasten in het nieuwe belastingstelsel.

Wat gaan we doen voor prettig wonen in dorp en stad

- *Water Natuurlijk gaat ervoor zorgen dat steden en dorpen in 2035 klimaat-adaptief zijn; dat wateroverlast, droogte en hittestress beperkt zijn waardoor de wijken leefbaar en aantrekkelijk zijn,*
- *Samen met bijvoorbeeld klimaatadaptatie-coaches of Stichting Steenbreek informatie verstrekken aan burgers over extreme regenval en maatregelen om overlast en schade voor te zijn,*
- *Aan de hand van de Klimaatatlas beslissen in welke bestaande wijken we als eerste aan de slag gaan,*
- *Om water en bodem als sturend principe te waarborgen vanaf het begin meedoen bij de woningbouwopgave in ons gebied,*
- *Zorgen dat de hemelwaterafvoer bij nieuwe en bij gerenoveerde huizen afgekoppeld wordt waarbij het regenwater wordt opgevangen zodat het in en om huis kan worden gebruikt,*
- *Budget beschikbaar houden voor burgerinitiatieven die bijdragen aan een duurzame leefomgeving in de stad.*

1C. Veilig én waardevol

Klimaatverandering zal leiden tot zeespiegelstijging, meer neerslag en langere perioden van hitte en droogte. Dit leidt tot het vaker voorkomen van hoogwater in de Rijn en de IJssel, maar ook tot momenten dat dijken uitdrogen en daarvoor zwakker worden. Om de waterveiligheid van de bewoners te waarborgen zet Water Natuurlijk in op de toetsingslijn van het Deltaprogramma, waarbij ook steeds de nieuwste klimaatscenario's zullen worden meegewogen. Om dit te bereiken vinden we dat het waterschap actief moet blijven deelnemen aan Integraal Riviermanagement (IRM) om samen te werken aan een duurzaam en toekomstbestendig rivierengebied.

Ruimtelijke kwaliteit

Water Natuurlijk wil dat bij waterveiligheidsprojecten naast veiligheid ook ruimtelijke kwaliteit weer een doel wordt, net zoals het dat was in het eerdere programma Ruimte voor de Rivier. Het huidige uitgangspunt van het Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP) is sober en doelmatig. Daardoor gebeurt het nu te vaak dat ideeën en kansen die door de omgeving in het participatietraject naar voren worden gebracht, sneuvelen omdat het niet past binnen de criteria van het HWBP. Binnen Ruimte voor de Rivier is gebleken dat wanneer ruimtelijke kwaliteit een net zo belangrijk criterium is als veiligheid, wél veel ideeën en kansen uit de omgeving benut worden.

Meekoppelkansen

Daarbij vinden wij het belangrijk dat het waterschap in deze projecten niet alleen "vertegenwoordiger" is van het HWBP, maar ook zelf doelen inbrengt. We bedoelen hiermee dat wanneer er ideeën en kansen uit de omgeving komen die aansluiten bij andere doelen van het waterschap, zoals biodiversiteit of gezond water, het waterschap hiervoor cofinanciering aanbiedt (buiten de financiering van het HWBP). Dit kan ervoor zorgen dat de andere partners ook sneller over de brug komen met cofinanciering, waardoor de (meekoppel)kansen benut kan worden.

Water Natuurlijk wil doorgaan met een natuurlijker maaibeheer op de dijken. Het gebruik van het maaisel als grondstof voor de (landbouw)bodem willen we waterschapsbreed gaan organiseren (zie ook paragraaf Circulaire samenleving).

Wat gaan we doen voor veilig én waardevol

- *Water Natuurlijk wil bij dijkverbetering kiezen voor integrale en natuurlijke oplossingen,*
- *Actief deelnemen aan Integraal RivierManagement om zo samen te werken aan een duurzaam en toekomst-gericht rivierengebied,*
- *Vanaf de verkenningsfase in een gebiedsproces bij waterveiligheidsprojecten met de partners gezamenlijke doelen opstellen waarbij naast veiligheid ook ruimtelijke kwaliteit weer een doel wordt,*
- *Cofinanciering aanbieden indien bij waterveiligheidsprojecten door de omgeving kansen worden benoemd die bijdragen aan (andere) doelen van het waterschap.*

2. Bloeiende natuur

Waterschap Vallei en Veluwe beheert 248 kilometer dijk en vele terreinen zoals die van de 16 rioolzuiveringen en daarnaast in totaal bijna 2500 km² aan beken, sloten en vaarten. Water Natuurlijk heeft de afgelopen jaren meermaals biodiversiteit onder de aandacht gebracht wat ertoe heeft geleid dat er een kader voor is ontwikkeld. Op de eigen terreinen van het waterschap is er nu meer aandacht voor biodiversiteit, zowel bij aanleg als bij beheer.

2A. Natuur en netwerken

Water Natuurlijk ziet ook kansen in samenwerking met partners. Immers het realiseren van meer biodiversiteit en het herstellen van ecosystemen kan op verschillende manieren en langs verschillende routes. Wij denken hierbij aan natuurgebieden en -netwerken, gezonde watersysteem en de maatregelen die nodig zijn voor het bereiken van de doelen in de Europese KaderRichtlijn Water (KRW).

Natuurgebieden en -netwerken

Veel natte natuurgebieden zijn kwetsbaar: ze hebben last van verdroging en te hoge deposities van bijvoorbeeld stikstof. Het gaat dan vooral om Natura 2000-gebieden en gebieden van het Natuur Netwerk Nederland. Juist deze gebieden kunnen een belangrijke rol gaan spelen bij het vasthouden van water. Water Natuurlijk wil dan ook actief blijven inzetten op het verbeteren of herstellen van deze rol van natuurgebieden. Dit kan betekenen dat de omliggende functies zich moeten aanpassen. Water Natuurlijk wil dat het waterschap hier meer op gaat sturen.

Het beleid voor verminderen van stikstofdepositie in natuurgebieden biedt een kans om tegelijk de hoeveelheid meststoffen en pesticiden in het oppervlakte- en grondwater te verkleinen. Water Natuurlijk wil hierbij samenwerken met agrariërs met een duurzame bedrijfsvoering zoals kringloop-, natuurinclusieve, biologische en biologisch-dynamische land- en tuinbouw.

Natuurlijke partners

Voor Water Natuurlijk zijn natuur- en landschapsorganisaties natuurlijke partners. We willen deze organisaties blijven ondersteunen om hun natuurgebieden zo robuust mogelijk in te richten en hun landschappen zo goed mogelijk in stand te houden en te ontwikkelen. Zo blijft Water Natuurlijk zich inzetten voor natuurherstel, ook buiten de officiële natuurgebieden, door:

- Gemengde land- en tuinbouw te steunen op locaties waar bodem en watersysteem zeer divers is,
- Het aanleggen van natuurvriendelijke oevers langs waterlopen,
- Het biodivers beheer van die waterlopen zelf.

Zo kunnen waterbeheerders hun bijdrage vergroten aan het met elkaar verbinden van natuurgebieden, het tegengaan van de insectensterfte, en het vergroten van de sponswerking van het landelijk gebied.

Wat gaan we doen voor bloeiende natuur

- *Water Natuurlijk wil van nieuwe natte natuur realiseren en het optimaliseren van bestaande natte natuur ondersteunen,*
- *Samenwerken met natuur- en landschapsorganisaties en met duurzaam werkende agrariërs,*
- *Voortzetten van de regie op gebiedsprocessen die biodiversiteit herstellen, zoals WaardeVOL Brummen,*
- *Verbeteren van de biodiversiteit en de sponswerking van het landschap buiten de natuurgebieden,*
- *Opnemen van de doelen met betrekking tot biodiversiteit in de Keur en de verordeningen van het waterschap,*
- *Zorgdragen dat via een gebiedsproces bijvoorbeeld in het Heelsums beekdal de landbouw ingepast wordt en de bestemming landbouw wordt gewijzigd,*
- *Zorgdragen dat bij elk nieuw project de mogelijkheden voor het vergroten van de biodiversiteit worden meegenomen en ook worden uitgevoerd.*

2B. Gezond water

Gezond water kenmerkt zich door een rijke biodiversiteit. Het waterschap blijft natuurvriendelijke oevers en vistrappen, die hiervoor nodig zijn, aanleggen en beheren. Sloten, slootkanten en oevers wordt uiteraard natuurvriendelijk beheerd wat leidt tot meer planten, dieren en insecten in het water en op de oever. Het vormt zo een kwaliteitsimpuls voor het landschap. Via bijvoorbeeld het uitdaagrecht kan het hierbij horende onderhoud ook via heldere afspraken met het waterschap door burgers en/of agrarische natuur-verenigingen worden uitgevoerd.

Een gezond watersysteem wordt ook bereikt door een natuurlijke inrichting van het stroomgebied en het watersysteem. Dit betekent bijvoorbeeld dat bovenlopen en sloten die niet nodig zijn voor de afwatering, dicht mogen groeien of dichtgemaakt mogen worden. Water Natuurlijk wil dan ook dat het waterschap de jaarlijkse schouw herbezieet en klimaat-adaptief maakt.

Vervuiling van een watersysteem moet ter plaatse worden opgeruimd. Vervuiling van het ene watersysteem transporteren naar het andere (het zogenaamde afwentelen) vindt Water Natuurlijk niet passen bij gezond water. Afwenteling is alleen een optie als de maatschappelijke kosten in geen verhouding staan tot de verontreiniging die in dit watersysteem wordt veroorzaakt.

Exotische planten en dieren, die niet passen in een natuurlijk en gezond watersysteem mogen via een actieve, dier- en natuurvriendelijke aanpak verwijderd worden.

Natuurlijk water

In Europees verband werken de landen aan het op orde krijgen van de water- en ecologische kwaliteit van oppervlakte- en grondwatersystemen. Nederland was groot voorstander van dit besluit en heeft het dan ook bekrachtigd. De laatste analyse door de EU toont echter aan dat Nederland ver achterloopt bij andere lidstaten en dat Nederland de doelen die gesteld zijn voor 2027 niet gaan halen. Water Natuurlijk Vallei en Veluwe wil dat het waterschap extra stappen zet om deze doelen in ons gebied waar het nog mogelijk is wel te halen.

Water Natuurlijk staat achter de verbreding van de mest- en spuitvrije zones. Ook willen wij waar mogelijk ecologische oevers aanleggen. Dit kan heel goed worden gecombineerd met de aanleg van waterbergingen en met natuur- en landschaps-ontwikkeling.

2C. Zuiver water

Gezond water en schoon water zijn sterk met elkaar verbonden. In deze paragraaf lichten we ons plannen en standpunt toe over het voorkomen van vervuiling van water en het zuiveren van gebruikt water (afvalwater).

Voorkómen van vervuiling

Voorkomen is beter dan genezen, dit gezegde geldt ook voor water. Daarom wil Water Natuurlijk dat er door de bron-aanpak meer wordt ingezet op het voorkómen van vervuiling van water. Bijvoorbeeld door bij gebruik van medicijnen die slecht afbreekbaar zijn, te regelen met het ziekenhuis of de huisarts dat bijvoorbeeld patiënten die een chemokuur hebben gehad een chemisch toilet mee naar huis krijgen.

Het blijft nodig in te zetten op een schoner effluent van de eigen rioolwaterzuiveringsinstallaties (rwzi's). Daarnaast willen we samen met duurzame agrariërs nadenken over vermindering van het gebruik van kunstmest, door bijvoorbeeld maaisel van het waterschap aan te bieden om lokale compost van te maken. Wij zijn blij met het besluit over statiegeld voor kleine flesjes en de ban op plastics voor eenmalig gebruik, omdat dit betekent dat er veel minder zwerfvuil in het water en in de bermen terechtkomt.

Vervuiling bij de bron aanpakken

Water Natuurlijk wil naast het uitvoeren van maatregelen in het eigen waterschapsgebied dat de waterschappen bij de landelijke politiek aandringen op maatregelen die de vervuiling aanpakken bij de bron (land- en tuinbouw, industrie en afvalwaterzuiveringen).

Water Natuurlijk is er voorstander van om in beleid en uitvoering het terugdringen van de land- en tuinbouwlozingen samen te laten oplopen met de maatregelen die genomen worden ter vermindering van de stikstofdepositie en met de programma's die lopen voor het verbeteren van de bodem van landbouwgronden. Wij ondersteunen het recent vastgestelde Pakket van Maatregelen Emissiereductie Gewasbescherming Open Teelten, waarin de landbouw met onder andere de waterschappen afsprekt om in 2030 de uitstoot naar vrijwel nul terug te brengen.

Nóg (ge)zuiverder water

Water Natuurlijk streeft ernaar dat in de toekomst alleen biologisch afbreekbare stoffen in het (riool)water komen, waarbij we ons realiseren dat we daar nog lang niet zijn. Daarom willen wij dat Vallei en Veluwe samen met de andere waterschappen alle medicijnresten, microplastics en andere zorgwekkende stoffen binnen 10 jaar via de rioolwaterzuiveringen uit het gebruikte water haalt óf voorkomt dat zij erin komen. Het gezuiverde water moet wat ons betreft zo schoon zijn dat het een natuurlijke beek kan voeden.

In gevallen waar we te laat zijn om vervuiling te voorkomen (zoals de historische vervuiling door ENKA, die zich richting Binnenveld verplaatst), blijven we actief zoeken naar manieren om de vervuiling te beperken en zo mogelijk geheel te saneren.

Sluiten van de kringloop

Naast vervuiling zitten er ook waardevolle grondstoffen in gebruikt water, zoals cellulose, Kaamera, en natuurlijk menselijke mest. Menselijke mest is eigenlijk het gat in de kringloop van de landbouw, omdat alles wat wij eten "gevoed" wordt door de bodem en de nutriënten uit onze poep en plas nu niet terugkeren in diezelfde bodem. Gezien de huidige opgaven voor de land- en tuinbouw wil Water Natuurlijk dat het waterschap meer gaat inzetten op het terugwinnen van deze nutriënten; in navolging van de met overgrote meerderheid van stemmen in de Tweede Kamer aangenomen motie Boswijk c.s.

Monitoring

Water Natuurlijk wil in de waterketen een gecombineerde aanpak van samenwerken, stimuleren, maar ook sanctioneren waarbij het principe van 'de vervuiler betaalt' consequent wordt doorgevoerd. Om dit eerlijk en transparant te kunnen realiseren onderschrijft Water Natuurlijk het belang van goede monitoringsprogramma's, verzamelen van relevante data en een grondige analyse van die data.

Wat we gaan doen voor gezond water

- Water Natuurlijk wil investeringen in vistrappen en natuurvriendelijke oevers voortzetten, om zo het leefmilieu van inheemse vissen uit te breiden,
- Sloten, slootkanten en (natuurvriendelijke) oevers meer natuurvriendelijk beheren en onderhouden. Dit kan ook door derden zoals agrarische natuurverenigingen of burgers worden gedaan,
- Inzetten op de aanpak van vervuiling aan de bron voor industrie, land- en tuinbouw, beginnend bij de grootste of meest impactvolle vervuilers,
- Voorkomen van afwentelen van vervuiling van het watersysteem waar mogelijk,
- Alle oevers omzetten in ecologische oevers en vervolgens natuurvriendelijk onderhouden,
- Invoeren van bredere mest- en spuitvrije zones,
- Op provinciaal, landelijk en Europees niveau gezond bodemgebruik en gezonde watersystemen aankaarten en voor gezonde land- en tuinbouw lobbyen.

Wat we gaan doen voor zuiver water

- Water Natuurlijk wil meer inzetten op voorkómen van vervuiling door aanpak bij de bron om op die manier zo min mogelijk nitraten, fosfaten, medicijnresten, microplastics en andere onwenselijke stoffen in het afvalwater te krijgen,
- Bij de Rijksoverheid aandringen op de aanpak van vervuiling bij de bron, zoals land- en tuinbouw en industrie.
- Rioolwaterzuiveringen binnen 10 jaar verbeteren en innoveren zodat het gezuiverde water een natuurlijke beek kan voeden,
- Blijven zoeken naar een oplossing om de ENKA-vervuiling geheel te saneren, zonder te lozen op de Rijn,
- Inzetten op het winnen van de nutriënten uit de menselijke mest,
- Een gecombineerde aanpak voeren van samenwerken, stimuleren en sanctioneren, waarbij het uitgangspunt van de vervuiler betaalt' geldt.

3. Een zo klein mogelijke voetafdruk

Water Natuurlijk omarmt het idee van de circulaire samenleving. In het waterschap Vallei en Veluwe willen we dit in 2050 hebben bereikt: een samenleving die water, bodem en omgeving verbetert, zuinig om gaat met grondstoffen en deze steeds hergebruikt, en zo recht doet aan de toekomstige generaties. Het einddoel van de circulaire samenleving is dat er geen extra grondstoffen aan de aarde worden onttrokken en er geen afval ontstaat, zodat de aarde, water en lucht schoon zijn en blijven. Hierdoor verbeteren de leefomstandigheden voor mensen, dieren en planten structureel, waardoor de aarde duurzaam bewoonbaar blijft.

Circulaire samenleving

Als eerste stap richting een circulaire samenleving zien wij het anders denken over en werken met datgene wat het waterschap beheert en bezit; de sloten, het maaisel, het slib, het grondwater, het afvalwater én de gebouwen, de gemalen, de rioolwaterzuiveringen, enz.

Wij willen inzetten op hergebruiken, efficiënter gebruiken en/of een nieuwe bestemming van alle winbare stoffen. We gaan hierbij voor upcycling in plaats van downcycling, dus liever compost of duurzame materialen dan biogas, wat je verbruikt door verbranding.

Water Natuurlijk ziet vele mogelijkheden die zoveel mogelijk benut moeten worden:

- Slib uit watergangen en uit de afvalwaterzuiveringen en maaisel van dijken, sloten en bermen gebruiken om de vruchtbaarheid van de bodem te vergroten,
- Bij dijkversterkingen de vrijgekomen grond een hoogwaardige bestemming geven,
- Stuwen en beschoeiingen ontwikkelen en toepassen die 100% biobased zijn,
- Winning van nutriënten uit rioolwater,
- Waterstof maken uit het gezuiverde afvalwater,
- De catering van het waterschap volledig vegetarisch maken en samen met de medewerkers voedselverspilling tegengaan,
- Een circulaire ladder voor alle inkoopopdrachten, inclusief aanschaf van kantoor-meubelen en -artikelen.

Energie- en grondstoffenfabrieken

De energie- en grondstoffenfabrieken van Waterschap Vallei en Veluwe in Amersfoort, Apeldoorn en Zutphen en de circulaire zuivering Terwolde zetten stappen op weg naar circulariteit. Water Natuurlijk wil dit soort stappen actief blijven aanjagen. Het omarmt de ambitie dat het Waterschap Vallei en Veluwe vanaf 2025 energie gaat leveren aan zijn omgeving uit bronnen als water, zon en wind. Ook omarmt Water Natuurlijk de ambitie van het waterschap om in 2050 volledig circulair te zijn. De energie- en grondstoffenfabrieken zijn succesvol: er zijn al vele voorbeelden van pilotprojecten die mooie grondstoffen hebben opgeleverd en er zijn wijken die met energie uit de zuiveringen worden verwarmd. Een aantal van deze pilotprojecten lijken echter te blijven steken in de pilotparadox: het pilotproject is intern een groot succes, maar omdat de buitenwereld er nog niet van weet is er nog geen draagvlak ontstaan, daarnaast zijn er belemmeringen, zoals de bestaande (lineaire) wet- en regelgeving, die het opschalen van de pilot onmogelijk maken. Water Natuurlijk wil dat ook daaraan gewerkt wordt, zodat de successen van de energie- en grondstoffenfabrieken in Nederland de basis vormen voor het nieuwe normaal.

Energie

Waterschap Vallei en Veluwe is op dit moment energieneutraal, de noodzakelijke energie komt echter nog niet volledig uit hernieuwbare bronnen. Die doelstelling is gesteld voor 2025 en daar wil Water Natuurlijk het waterschap ook zeker aan houden. Naast energie uit de zuiveringen, is energie uit oppervlaktewater in grote delen van ons gebied zeer goed mogelijk. Water Natuurlijk wil dat het waterschap participeert in initiatieven van de partners: andere overheden, bedrijven en inwoners. Water Natuurlijk is blij met de initiatieven met betrekking tot windenergie, zoals in Harderwijk.

Water Natuurlijk wil de opbrengst van de verkoop van energie besteden aan een klimaat-robust waterschap, aan water in de stad en aan verbetering van biodiversiteit en bodem.

Water Natuurlijk wil dat in alle adviezen aan partners en bij alle aanbestedingen de eis wordt gesteld dat circulair en energie- en klimaatneutraal wordt gewerkt.

Wat we gaan doen voor een zo klein mogelijke voetafdruk

- Water Natuurlijk gaat actief meewerken aan het bereiken van de doelstelling dat het waterschap in 2050 volledig circulair is.
- Zorgdragen dat het waterschap vanaf 2025 energieneutraal is met volledig hernieuwbare energie door bij voorbeeld het gebruik van windmolens en thermische energie uit oppervlaktewater,
- In adviezen en aanbestedingen eisen dat er circulair en energie- en klimaatneutraal wordt gewerkt,
- Aanjagen dat er behalve in de afvalwaterketen, ook bij waterveiligheid en in het watersysteem circulariteit wordt bereikt.

4. Genieten van water

Water heeft vele betekenissen. In alle tijden en overal ter wereld wordt water niet alleen gebruikt om te drinken, maar ook voor diverse rituelen en gewoonten en voor recreatie genieten mensen van water. Dit wil Water Natuurlijk behouden én verbeteren in het gebied van waterschap Vallei en Veluwe.

Water Natuurlijk wil dat kinderen en volwassenen in en buiten de stad zonder na te denken in het water durven te springen, in water kunnen zwemmen en met water kunnen spelen. Sterker nog, het zou mogelijk moeten zijn om ons rivierwater gewoon te drinken!

Genieten van water is natuurlijk ook recreatie op, om en in het water. Water Natuurlijk wil dat er voldoende mogelijkheden zijn voor het maken van fluisterboot-, kano- of schaats-tochten op het water en voor wandelen langs het water. We willen actief met gemeenten en provincies nadenken over het optimaliseren van routes. Dit kan niet overal, denk aan plekken met kwetsbare natuur, maar daar waar het wel kan vragen wij het waterschap hieraan mee te werken.

Fluisterboten

Boten met een verbrandingsmotor vindt Water Natuurlijk op de meeste routes niet passen. Voor deze routes wil Water Natuurlijk samen met provincies, gemeenten en de sector kijken hoe deze boten vervangen kunnen worden door bijvoorbeeld fluisterboten. Om zorg te dragen dat het niet op plekken overvol wordt, wil Water Natuurlijk dat het waterschap actief betrokken is bij een menselijk aanvoelende zonerings.

Mooie waterplekjes en cultuurhistorie

Met de ontwikkeling van een natuurlijker watersysteem wordt het steeds aantrekkelijker wandelen en fietsen in beekdalen, langs wetingen en grachten. Dit wil Water Natuurlijk actief bevorderen door routes gericht langs mooie waterplekjes en over schouwpaden te laten gaan.

Het waterbeheer heeft veel bouw- en landschapswerken voortgebracht die nog steeds van kunstzinnige en/of cultuurhistorische waarde zijn. Denk hierbij aan sluizen en gemalen, waterschapshuizen, de Grebbelinie, en aan sprengen en beken. Deze objecten 'vertellen' het verhaal van het waterbeheer en andere geschiedkundige wetenswaardigheden. Kinderen, jongeren en volwassenen kunnen leren van deze geschiedenis en zich zo bewust worden van het heden. Water Natuurlijk wil dat het waterschap, hoewel niet altijd gebruiker, wel eigenaar blijft van deze werken, ze intact houdt en waar nodig herstelt.

Leren en verwonderen

Voor Water Natuurlijk blijft verwonderen en leren over buiten, water en natuur belangrijk. Het wil organisaties die hiermee bezig zijn stimuleren en ondersteunen, bijvoorbeeld door een financiële bijdrage van het waterschap, of met kennis of informatie. Daarnaast wil Water Natuurlijk onderzoeken hoe alle data en kennis van de waterschappen op educatieve en aantrekkelijke manieren beschikbaar kan komen voor burgers.

Wat gaan we doen voor genieten van water

- Water Natuurlijk wil werken aan drinkbare rivieren en op korte termijn aan water dat zo gezond is dat overal gezwommen kan worden,
- Zorgen dat het waterschap samen met haar partners waterroutes optimaliseert,
- Inzetten op elektrisch varen door positieve stimulatie en het invoeren van wet- en regelgeving,
- Partners bij projecten ondersteunen bij het zoeken naar meekoppelkansen voor recreatie, zoals zwemplekken of wandelpaden langs het water,
- Mooie waterplekken gericht in routes opnemen en schouwpaden openstellen,
- (Historische) Gemalen, sluizen, sprengen en beken en landschappelijke structuren intact houden en waar nodig renoveren,
- Organisaties ondersteunen die kinderen en volwassenen kennis laten maken met water en natuur,
- Data en kennis van het waterschap op een aantrekkelijke manier ontsluiten.

5. Samen met onze partners

Nederland is niet groot, en toch is er ruimte genoeg.
Maar dan moeten we wel slim omgaan met die ruimte en slimme keuzes maken.
Daarvoor is het nodig alle opgaven die er liggen samen en in samenhang aan te pakken.

Een groot aantal opgaven komt samen zowel in het landelijk gebied als in het stedelijk gebied; de energie-, stikstof-, water-, bouw-, klimaat-, en biodiversiteitsopgave. Als we al deze opgaven ruimtelijk naast elkaar zouden plaatsen hebben we minimaal drie keer de oppervlakte van Nederland nodig. Integratie van opgaven en daarmee het samen en in samenhang bereiken van oplossingen is daarom een must. Dit vergt veel van alle betrokkenen, vaak zullen ze over hun eigen schaduw heen moeten stappen. Gezocht zal moeten worden naar nieuwe kansen en nieuwe mogelijkheden. De rijksoverheid geeft hiervoor kaders aan de provincie, en de provincie werkt hiervoor samen met regionale en lokale partners.

Volgens ons is het waterschap hierbij een sleutelorganisatie. Een organisatie die al honderden jaren in het gebied actief is, een lange geschiedenis heeft van samen overleggen en samen oplossingen zoeken; kortom: de sleutelorganisatie in het omgaan met klimaat-verandering.

Lef

De opgaven van deze tijd vragen om een waterschap dat de belangen van water, bodem en klimaat stevig behartigt. Wij kiezen voor een waterschap dat daarin een voorbeeldrol vervult, lef toont, ambitie heeft en zaken voor elkaar krijgt. Een waterschap dat zich actief mengt in discussies en op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau sturing geeft aan keuzes op het gebied van ruimtelijke orde en ruimtelijke kwaliteit. Dat alles vraagt om een sterke organisatie en een sterk bestuur. Misschien gaan waterschappen er formeel niet altijd over, de maatschappelijke opgaven vragen wel dat ze zich krachtig mengen in discussies op basis van praktijkervaring en expertise.

Samen

Alle maatschappelijke opgaven samen maken dat geen enkele partner ze alleen kan oppakken: de huidige opgaven kunnen alleen in samenhang en samen met betrokken partners slim aangepakt worden. Dit samenwerken kost weliswaar tijd en geld; alleen ga je mogelijk sneller, maar samen kom je verder.

Lokale ondernemers, zowel agrariërs als anderen, en met name ook burgers moeten er op een positieve en intensieve manier bij betrokken worden. Wij willen een burgerberaad instellen, burgers en ondernemers het recht geven op het uitdagecht en hen direct betrekken bij gebiedsontwikkeling en bij het beheer. Burgers en/of ondernemers kunnen wat ons betreft na het sluiten van een voldoende helder contract onderdelen van een gebiedsontwikkeling uitvoeren of delen van het gebied beheren. Als goed voorbeeld noemen we de Bekenstichting. Om deze reden willen wij de subsidie voor burgerinitiatieven in stand houden.

Landbouwonderzoekers zijn een belangrijke drager van de inrichting van het landelijke gebied en zijn daarmee een belangrijke partner van het waterschap. Wij willen de ontwikkeling naar een duurzame landbouw versnellen; met landbouw die bodem en water verbetert en de biodiversiteit vergroot. We willen de landbouw perspectief bieden en de samenwerking zoeken met agrariërs die deze weg al zijn ingeslagen, zoals de initiatiefnemers en ondersteuners van het Groenboerenplan. (<https://groenboerenplan.nl/>)

De samenwerking met gemeente en provincie is een andere vorm aan het krijgen met de invoering van de Omgevingswet. Wij willen dat het normaal wordt in Nederland dat het waterschap van start tot einde een rol krijgt in de ruimtelijke ordening, van Omgevingsvisie tot Omgevingsplan. Waterbeheer is immers een bestaansvoorwaarde en goed water een levensnoodzaak. Wij zetten daarom daar waar mogelijk in op het principe dat bodem, water en natuur leidend zijn in ruimtelijke ontwikkelingen. Wanneer dit niet mogelijk is en andere criteria zwaarder wegen zodat dit leidt tot keuzes die negatief zijn voor water en bodem, willen wij dat initiatiefnemers dit actief gaan communiceren met toekomstige bewoners en mee gaan betalen aan de hogere beheerlast voor het waterschap.

Organisaties op gebied van natuur, landschap, recreatie en cultuurhistorie zijn voor ons onze natuurlijke partners. Wij streven dezelfde doelen na en willen daarom de samenwerking voortzetten.

Zichtbaar bestuur

Water Natuurlijk wil dat het waterschap haar werk en haar bestuurlijke afwegingen en het politieke debat in het bestuur meer zichtbaar en toegankelijk maakt voor de buitenwereld.

Wij willen daarom dat waterschap actief communiceert: over het geld dat ze uitgeven, en ook over hoe ze hun taken uitvoeren, het maakt immers deel uit van ons democratisch systeem.

Wat gaan we samen met onze partners doen

- Water Natuurlijk wil dat burgers en (lokale landbouw)ondernemers op verschillende manieren actief worden betrokken bij het waterbeheer, (zoals dit bijvoorbeeld gebeurt in het gebiedsproces in Brummen),
- Doorgaan met het ondersteunen van vrijwilligers die beken en sprengen onderhouden,
- Blijven inzetten op sterke samenwerking met gemeenten en provincies om water en bodem volwaardig mee te nemen in ruimtelijke afwegingen en in ruimtelijke ontwikkelingen,
- Doorzetten en uitbreiden van samenwerking in platforms met gemeenten,
- De intensieve samenwerking met natuur- en landschapsorganisaties voortzetten,
- Samenwerken met agrariërs die zich sterk maken voor natuur en voor een goed bodem en watersysteem,
- Actief aansluiten bij landelijke programma's als het Nationaal Programma Landelijk Gebied en het Klimaat fonds.

6. Klaar voor de toekomst

Water Natuurlijk wil op een positieve en proactieve manier klaar zijn voor de toekomst. De grenzen in het huidige land- en tuinbouwsysteem, hitte en wateroverlast in de bebouwde omgeving, de achteruitgang van biodiversiteit roepen allemaal om een brede aanpak waar het waterschap een belangrijke rol in heeft.

Waterveiligheid, schoon water en voldoende water, de vroegere basistaken van een waterschap, zijn nu onlosmakelijk verbonden met klimaatverandering, circulariteit, energietransitie en een waardevolle leefomgeving; de thema's in de Blauwe Omgevingsvisie van Vallei en Veluwe. En wat ons betreft hoort bio-diversiteit daar absoluut ook bij. Al deze inhoudelijke taken vragen om een professionele aanpak door het waterschap als onafhankelijke, democratische overheidsorganisatie.

Financiën

De waterschappen zijn ontstaan vanuit samenwerking. Dit is nu nog terug te zien in de directe belastingheffing op watersysteem en -zuivering. Een heffing deels gebaseerd op solidariteit en deels op de grootte van het gebruik: de grootste gebruikers en vervuilers betalen de hoogste lasten. Water Natuurlijk wil dit laatste principe versterken, wat in de praktijk betekent dat bijvoorbeeld ondernemers in de traditionele land- en tuinbouw zwaarder belast gaan worden en burgers in de stad minder zwaar. Aan de andere kant moet het mogelijk worden dat (agrarische) ondernemers en burgers die het waterschap helpen bij de taak om droogte te bestrijden door zelf water vast te houden, een belastingkorting krijgen.

De vervuiler betaalt

De financiële lasten moeten eerlijk worden verdeeld over de ingezetenen, vanuit het principe 'de vervuiler en gebruiker betalen'. Water Natuurlijk wil dat het waterschap het principe van 'de vervuiler betaalt' consequent gaat doorvoeren en gaat handhaven. Het ontduiken van milieukosten door afval te dumpen, illegaal te lozen of illegaal water te gebruiken dient streng te worden bestraft.

Het grootste belang betaalt meer

Water Natuurlijk wil dat degene met het grootste belang bij het waterbeheer het meest betaalt. Dit betekent dat de burger en natuurbeheerder minder mogen gaan betalen en agrariërs en bedrijven meer.

Kwijtschelding

We vinden dat het financieringssysteem rekening moet houden met verschillen in draagkracht tussen inwoners. De- genen die weinig lasten kunnen dragen, krijgen doorgaans de gemeentelijke belasting kwijtgescholden; automatisch moet dat ook gelden voor de waterschapsbelasting.

Levenscyclusanalyse

Water Natuurlijk is van mening dat voor het instellen van een circulair en klimaatadaptief financieringssysteem de kosten voor de baten komen. Ze is dan ook voorstander van het doorrekenen van kosten voor de levensduur van een project (een "levenscyclusanalyse" of LCA). Dit betekent dat gekeken wordt naar de investering, de kosten van beheer en onderhoud en naar de inkomsten, waarbij kosten en baten in balans dienen te zijn.

De toekomst begint nu

Wat wij nadrukkelijk niet willen, is de kosten voor ons uit schuiven en daarmee neerleggen bij de toekomstige generaties. Wij willen een goede voorouder zijn en wij vinden dat we dan beter nu de tarieven iets kunnen verhogen. We moeten nu nadenken over wat duurzaamheid en klimaatverandering in ons gebied betekent en bijvoorbeeld nu al gebied reserveren, of zelfs al aankopen, om in de toekomst dijken te kunnen versterken of meer ruimte voor water te kunnen realiseren bijvoorbeeld in combinatie met natuurinclusieve landbouw.

Wat gaan we doen om klaar te zijn voor de toekomst

- Water Natuurlijk streeft naar een financieel systeem waarbij de vervuiler en de gebruiker betalen en vindt dan ook dat burgers en natuurbeheerders minder moeten betalen en bedrijven en land- en tuinbouw meer,
- Voorstellen doen (of steunen) die kwijtschelden van de waterschapsbelasting voor alle inwoners met een te laag inkomen mogelijk maken,
- De toekomst en toekomstige ontwikkelingen altijd meenemen, bij de uitgaven van het waterschap zodat de rekening niet bij onze kleinkinderen wordt gelegd,
- Water Natuurlijk wil bij nieuwe initiatieven een doorrekening zien van de maatschappelijke kosten en baten voor de levensduur van het initiatief.

7. Aantrekkelijke werkgever

De ambitieuze doelen die we als Water Natuurlijk hebben kunnen we alleen realiseren als er als waterschap een goede organisatie staat. De mensen die dagelijks voor het waterschap werken zijn professionals en die ruimte willen we hen ook geven. Om zich als professional te blijven ontwikkelen vinden we het belangrijk dat medewerkers gestimuleerd worden tot 'een leven lang leren'.

Kennis delen

Verder betekent dit dat wij willen dat het waterschap "open source" werkt: dat er kennis wordt gedeeld. Uiteraard werkt het waterschap hierbij samen met ondernemers, maar vooral met kennisinstututen, mede-overheden en maatschappelijke organisaties.

Bij internationale samenwerking wil Water Natuurlijk dat het waterschap doorgaat met de wederkerigheid die de afgelopen jaren is ingezet: dit betekent dat het waterschap niet alleen kennis brengt, maar dat ook kennis wordt gehaald vanuit een ander land. Zeker als het gaat over het voorkomen van droogte of het omgaan ermee zien wij kansen.

Water Natuurlijk vindt het belangrijk dat kinderen en jongeren een sterkere band krijgen met de omgeving om hun heen. Met het water, de dieren en planten die hierin leven, het ecosysteem van een rivier, beek, polder. Informatie delen via het bestaande curriculum zoals de Unie van Waterschappen al doet vindt Water Natuurlijk een goed middel. Ook zet ze graag in op het geven van gastlessen door waterschappers.

Aandacht voor personeel

Een sterk personeelsbeleid is in de huidige krappe arbeidsmarkt hoogstnoodzakelijk. Daarin moet enerzijds veel aandacht zijn voor vasthouden van medewerkers en moet anderzijds effectief beleid worden gevoerd op het aantrekken van personeel. Het Algemeen Bestuur (AB) van het waterschap gaat niet over personeelsbeleid, dat is de verantwoordelijkheid van de directie. Maar, aangezien personeelsbeleid direct invloed heeft op het hele functioneren van de organisatie waar het Algemeen Bestuur wel de gevolgen van zal zien en voelen, kunnen hier natuurlijk wel zorgen over worden geuit en vragen over worden gesteld. Dat laatste willen we als Water Natuurlijk blijven doen, zeker nu het waterschap duidelijk heeft gemaakt dat het goed mogelijk is dat zij, als gevolg van een tekort aan personeel, de door het AB gestelde doelen niet (geheel) zal gaan halen.

Daarnaast wil Water Natuurlijk het waterschap stimuleren door te gaan met samen te werken in het Waterkrachtverband, en daar waar wenselijk nieuwe samenwerkingen te zoeken, indien relevant ook met provincies en met Rijkswaterstaat. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan het samen ontwikkelen van opleidingen die nu nog niet bestaan voor watertechnici.

Wat we gaan doen voor een aantrekkelijke werkgever

- Water Natuurlijk wil ruimte bieden om samen te werken met bijvoorbeeld ondernemers, kennisinstututen, mede-overheden, en maatschappelijke organisaties,
- Ruimte bieden om internationaal kennis te brengen en te halen,
- Aandacht blijven vragen voor een sterk personeelsbeleid,
- Het waterschap stimuleren meer samen te werken met andere waterschappen bij de werving van personeel,
- Een 'leven lang leren' blijven promoten.

Colofon

Vastgesteld

30 november 2022

Programmacommissie

Astrid Meier
Margo Meeuwissen
Greet Eijkelenboom
Robert Jan Jonker

Water Natuurlijk